

MESTO BREZNO

Architekt mesta

Námestie gen. M. R. Štefánika 1, 977 01 Brezno

Mesto Brezno
Útvar primátora
Nám. gen. M. R. Štefánika 1/1
977 01 Brezno

V Brezne dňa 07.08.2025

Vec

Podnet na zaradenie súboru objektov „Starého mestského cintorína (245 ročného)“ do Registra pamätihodností mesta Brezna

Navrhujem, aby bol súbor objektov v rámci „Starého mestského cintorína“ nachádzajúci sa v severnej časti mesta na návrší v blízkosti pôvodne gotického kostola (dnes kaplnky sv. Kríža), parcela č. C-KN 345/1 (výmera 22 636 m²), majiteľom ktorého je Mesto Brezno, Nám. gen. M. R. Štefánika 1/1, 977 01 Brezno zaradený do Registra pamätihodností mesta Brezna.

Ako dôvod na zaradenie predmetného objektu/súboru objektov uvádzam nasledovné:

Celkový ráz vytvárajú vstupné historické objekty a umelecké prvky zakomponované do kontextu v krajine. Cintoríny sú miestnom, ktoré odráža spoločenské vzťahy, náboženské pomery, zvyklosti a zmýšľanie ľudí. Z hľadiska výtvarného, architektonického, či všeobecne estetického sú zdrojom cenných informácií. Cintorín je členený na evanjelickú, katolícku a židovskú časť. To je samo osebe celkom zaujímavé a vôbec nie bežné. Je to dané práve tým, že ide o mestský cintorín.

Vznik starého cintorína:

Podľa nariadenia uhorských panovníkov sa od 11. storočia mali zriaďovať cintoríny v blízkosti kostolov a od 16. storočia mimo obcí. Zriadenie prvého známeho cintorína rešpektovalo naraz obe požiadavky. Nachádzal sa v blízkosti kostola a zároveň bol vzdialený od centra.

Po výstavbe Kostola na Bráničke /r. 1518 – 1519/ bolo v jeho bezprostrednej blízkosti zriadené miesto posledného odpočinku. Radových Brežňanov pochovávali do blízkosti kostola, za múrom a významnejších evanjelických mešťanov do krypty pod loďou kostola.

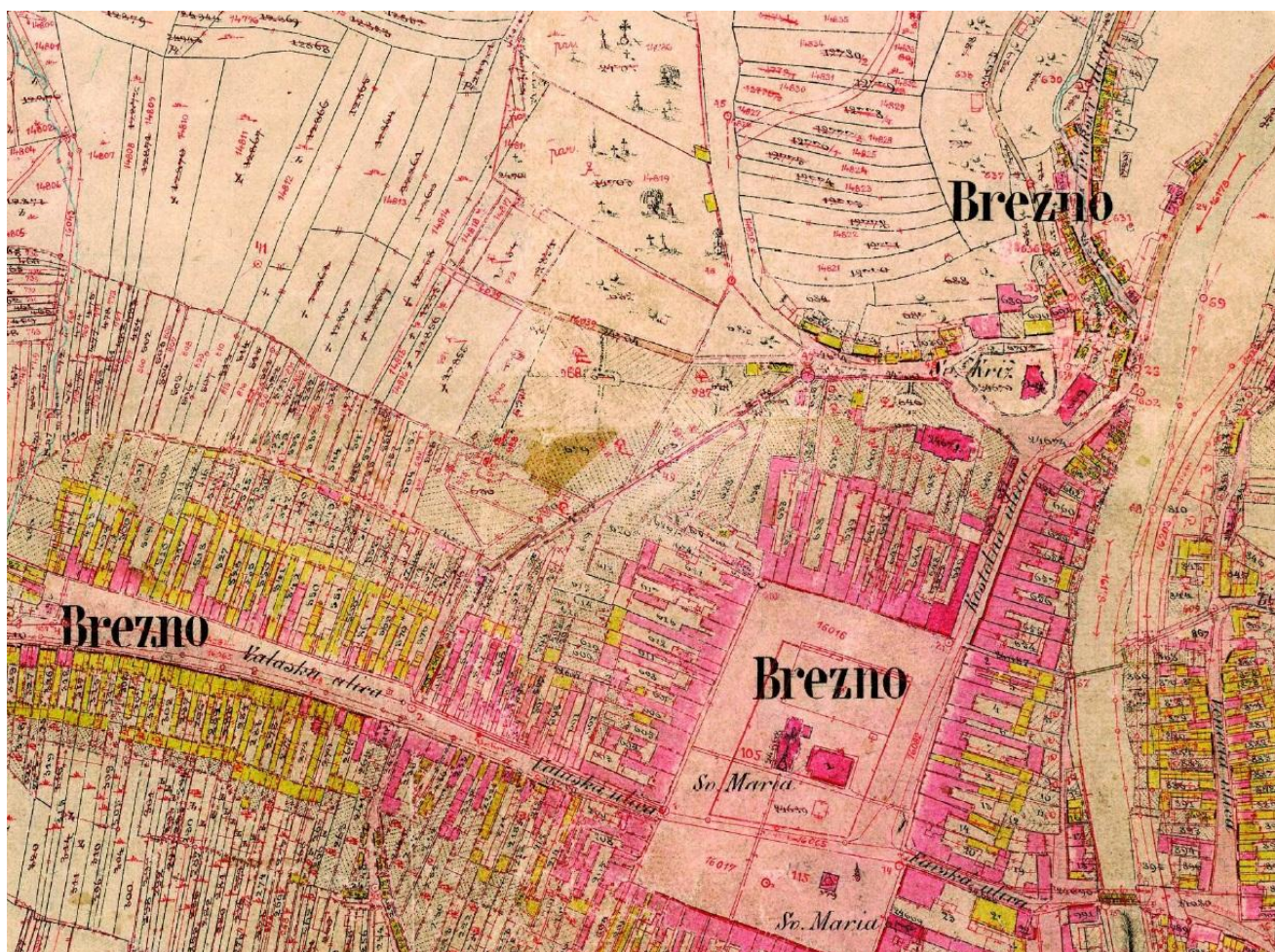
Roku 1746 dali piaristi, ktorí prevzali správu kostola a dary, vymurovať pod svätyňou kostola novú kryptu, kde pochovávali členov svojho rádu a v tom čase významných mešťanov.

Roku 1780 mesto za účelom zriadenia cintorína odkúpilo od istého Chmeliusa roľu pri ceste na Mýto, severne nad mestom, na Dubravke. Na pochovávanie vyznačili plochu približne medzi terajším spodným múrom cintorína a prvou medzou. Keďže v meste prevládalo obyvateľstvo evanjelického vierovyznania, vyprofilovala sa táto časť, ako časť evanjelická. Pochovávať začali v jej spodnej časti, kde ešte teraz možno nájsť náhrobníky z prvej polovice šesťdesiatych a sedemdesiatych rokov 19. storočia.

Náboženská neznášanlivosť medzi miestnymi katolíckymi a evanjelikmi podmienila vznik novej časti, nad prvou medzou, vyhradenej výlučne pre pochovávanie katolíkov. Najstarším doteraz zisteným náhrobníkom je náhrobný kríž na hrobe veľkvaradínskeho kanonika /Františka Lopušného, ktorý zomrel v roku 1875/. Zaujímavosťou je, že je situovaný chrbtom k evanjelickej časti, tak, ako aj ďalšie dva hroby rodiny Lopušných, umiestnených hneď pri vchode do tejto časti. Postupom času sa na miestnom starom cintoríne vytvorili dve samostatné časti – katolícka a evanjelická s vlastnými vstupmi.

Dejiny židovskej náboženskej obce v Brezne spísané Viliamom Kohnom, vysvetľujú vznik tretej, tzv. židovskej časti. Podľa týchto zápiskov je možné jej presné datovanie. Súvisí so smrťou Žida, Jozefa Silbingera, v Brezne v roku 1863. Keďže pochovanie do časti evanjelickej, ani katolíckej neprichádzalo do úvahy, podarilo sa predstavenému miestneho cirkevného židovského zboru M. Friedovi predplatiť miesto na terajšom pomedzí katolíckej a židovskej časti, teda na samotnom okraji cintorína. V tom čase bolo nad katolíckou časťou ešte pole, ktoré po odkúpení židovskou náboženskou obcou premenili na miesto posledného odpočinku Židov z Brezna i okolia /Č. Balog, Michalová, Mýto, Pohorelá ../.

Každá z častí sa odlišuje, na prvý pohľad rozdielnosťou v tvare, materiály, výzdobe náhrobníkov i celkovej úprave.

Drevená zvonica

Za účinkovania evanjelického farára Jána Kuzmányho bola v roku 1791 postavená na cintoríne evanjelická drevená zvonica, keďže nový evanjelický kostol, ako všetky tolerančné kostoly musel byť postavený bez veže. Stála na mieste, kde je v súčasnosti hrob. Dr. Andora Šramku a jeho manželky.

Háziky

Počas pôsobenia evanjelického farára Gustáva Švehlu /1871 – 1915/ mesto financovalo náklady spojené s obmurovaním celého cintorína, čím sa ohraničila jeho plocha tak, ako ju vidíme dnes. Keďže v tom čase už boli vytvorené tri samostatné časti cintorína podľa náboženského vyznania, vybudovali pravdepodobne v tom istom čase zároveň tri samostatné vstupy na východnej strane múra. Prirodzené delenie jednotlivých častí pomocou medzí a samostatné vstupy tak umožnili prístup ľudí do vlastnej časti bez toho, aby prechádzali „cudzím“ územím. Vstupné objekty dostali pomenovanie „háziky“ / evanjelický, katolícky, židovský/. Spĺňali obytnú funkciu a na vyhradenom mieste bol priestor pre dočasné uloženie mŕtveho – márnica. Židovský házik bol zároveň miestom, kde sa odbavovali pohrebové obrady. V najspodnejšej časti cintorína bola brána, pôvodne drevená, dnes železná.

Hrobky

V starom cintoríne najviac pútajú pozornosť hrobky. Hrobka mestského lekára Ľudovíta Huzsára (1869 – 28.2.1947) a jeho manželiek Fanny a Lotty Aspisz bola postavená v medzivojnovom období, v bližšie neurčenom slohu, z lomového kameňa.

Hrobka Mudr. Ľubomíra Huuszára (1845 – 1932) -

Na Breznianskom cintoríne na Dúbravke staviteľ Ján Ryba postavil veľkú hrobku /kryptu/. V nej boli pochované jeho dve manželky a napokon aj on. Hrobka bola zvnútra bohato upravená. Mramorové

sargofády, strieborné svietniky, krásne výšivky, obrazy, kľakátko a lavice ako v kostole. Cez front sa hrobka zachovala. Neskôr ju vandali rozkradli, pošpinili a zdemolovali.

Dr. Huzsár sa oženil po tretí raz, keď mal 80 rokov. Vzal si 30 ročnú učiteľku Alžbetu rod. Kňazovickú. Táto po smrti manžela odišla do Rimavskej Soboty, kde si otvorila obchod. Počas vojny sa vrátili do Brezna. Pobrala vzácne predmety a odišla s Nemcami.

Hrobka zemianskej rodiny Lehotských, pôvodom z Kráľovej Lehoty bola postavená začiatkom 19. storočia v neorenesančnom slohu, z umeleckého kameňa. Od roku 1990 je zapísaná v Ústrednom zozname kultúrnych pamiatok. Posledným pochovaným je Egid Lehotský (26.4.1822 – 31.10.1894), verejný činiteľ a statkár. Bol poslancom uhorského snemu za volebný obvod Brezno.

Osobnosti pochované na starom cintoríne

Na starom mestskom cintoríne sú pochované desiatky osobností. Napríklad Ján Čipka, ktorý patril medzi prvých zakladateľov Matice slovenskej. Jeho žena Ema bola dcérou Jána Chalupku. Ten je tu pochovaný tiež. Pôsobil u nás ako evanjelický kňaz a dramatik. Je autorom veselohier Kocúrkovo, Všetko naopak, Trasorítka a Trinásta hodina. Do Brezna prišiel po smrti Jána Kuzmányho, ktorý tiež odpočíva na starom cintoríne.

V Brezne je pochovaný aj sochár Štefan Matej Padlička, rodák z Pohronskej Polhory. Študoval v Budapešti, kde sa usadil a pracoval pre Poľnohospodárske múzeum. Vytváral modely ovocia, zvierat, anatomické modely ľudského tela. V roku 1910 sa presťahoval do Brezna. Vytvoril realistické plastiky s národopisnými námetmi z Horehronia, plastiky robotníkov z Podbrezovských železiarní. Skulptúra Krista na hrobe Jána Polónyho, taktiež na starom cintoríne, je práve jeho dielom.

Pochovaní sú tu napríklad aj Berta Šramková, rod. Ličková, predsedníčka Masarykovej ligy proti tuberkulóze, neskôr predsedníčka Červeného kríža v Brezne či učiteľ, spisovateľ a zberateľ ľudovej slovesnosti Adolf Peter Záturecký. Hrob tu má aj Michal Zibrín, vedúca osobnosť slovenského národného hnutia na Horehroní. Žiadal zrovnoprávnenie národností, zavedenie slovenčiny do škôl a úradov. Vedľa neho leží aj Michal Zibrín mladší, ktorý zomrel v Chicagu, USA, ale pochovaný je vo svojom rodisku v Brezne. Po vzniku Slovenskej republiky bol aktívnym účastníkom protifašistického odboja. Sprostredkovával prechody českých a slovenských antifašistov do zahraničia. Od roku 1948 politický emigrant, nútený opustiť Československo za svoje antikomunistické presvedčenie. V roku 1949 odsúdený v neprítomnosti za velezradu. Toto samozrejme nie sú všetky osobnosti pochované na starom cintoríne, viac nájdete v spomínanom sprievodcovi.

Židovský cintorín

Židovský cintorín sa nachádza východne od mesta v mestskej časti Dúbravka, v severnej časti starého mestského cintorína na vyvýšenej terase. Cintorín s rozmermi 13 x 200 m je z jednej strany ohradený nízkym kamenným múrom. Je tam asi 100 hrobov s náhrobníkmi pochádzajúcimi cca od roku 1860 až do začiatku 2. svetovej vojny. Muži a ženy boli pochovávaní spolu. Nápis na náhrobníkoch sú prevažne dvojazyčné: hebrejsko - maďarské, nemecké a slovenské. Materiálom je čierna švédská žula a sivý mramor, často z dvoch známych kamenárskych dielní Horn a Apfel z Banskej Bystrice. Na vstupne bráne vedúcej do cintorína bola umiestnená pamätná tabuľa obetiam Holokaustu.

Z uvedených dôvodov možno súbor objektov v rámci „Starého mestského cintorína“ právom považovať za významnú pamätihodnosť mesta Brezno – nielen pre svoju historickú hodnotu ale aj jedinečnosť, ktorá zanecháva výraznú stopu v breznianskych dejinách.

Ing. Barbora Halášová
architekt mesta

K návrhu prikladám dokumenty, ktoré vytvoria zbierku príloh k pamätihodnosti:

Príloha č. 1: Katastrálna mapa z roku 1866 výrez

Príloha č. 2: Fotografia – Pohľad na mesto zo severu z vrchu Dúbravka, okolo roku 1905.

HM v Brezne, sign. F01548. (Na námestí je už založený park, pri r. k. fare ešte stojí stará budova mestského hostinca. V pravom dolnom rohu drevená zvonica na starom cintoríne na Dúbravke).

Príloha č. 3: Fotografia - Pohľad na mesto z juhu z Jám, po roku 1917.

HM v Brezne, sign. F02467. V popredí nová železničná trať, pretínajúca pozdĺžne ostrov medzi ramenami Hrona. Za Hronom obojstranná zástavba Rázusovej, smerom doprava s pásom stodôl a predmestím Burgundia s Kožiarňou. Pri pravom okraji ostrov, vymedzený ramenami Hrona, za ním predmestie Venecia. Dole pozostatok ramena Hrona, predeleného železničným násypom.

Príloha č.4: Fotografia – Pohľad na mesto zo severu z vrchu Dúbravka, okolo roku 1905.

HM v Brezne, sign. F01548. (Na námestí je už založený park, pri r. k. fare ešte stojí stará budova mestského hostinca. V pravom dolnom rohu drevená zvonica na starom cintoríne na Dúbravke).